

Editorial

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

první číslo Sociowebu roku 2009 pro Vás připravilo výzkumné oddělení Hodnotové orientace ve společnosti. V tomto čísle jsme shrnuli některé ze zajímavých poznatků z našeho výzkumu volebního i nevolebního politického chování z poslední doby. Ohlédli jsme se za posledními volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, které proběhly v roce 2006. První článek je věnován vlivu uzavírací klauzule na volební rozhodování ve volbách do Poslanecké sněmovny a znalosti jejího mechanického i psychologického efektu u voličů. Další text se věnuje problematice preferenčního hlasování ve volbách do Sněmovny. Výzkumné šetření Česká volební studie 2006 totiž přineslo zajímavá data o tom, jací kandidáti dostávají preferenční hlasy a kteří voliči patří při přidělování preferenčních hlasů k neaktivnějším. Třetí text přibližuje problematiku zkoumání vztahu mezi sociální třídou a volebním chováním. Analýzy dat z výzkumného šetření Česká volební studie 2006 potvrdily třídní základ volebního chování, ale také skutečnost, že vztah mezi třídou a volebním chováním je výrazně modifikován také voličovým statutem – v našem případě statutem vycházejícím z toho, zda je volič zaměstnán v soukromém nebo veřejném sektoru.

Ve čtvrtém textu se přesouváme od voleb prvního řádu, kterými jsou volby do Poslanecké sněmovny PČR, k volbám řádu druhého – k volbám do krajských zastupitelstev a do Senátu, které proběhly na podzim roku 2008. Tyto volby přinesly nebyvalé zisky ČSSD. Vysvětlení, proč sociální demokraté zaznamenali právě v těchto volbách fenomenální vítězství, přinášíme v textu „Překvapení podzimních voleb“.

V posledním textu pak opouštíme problematiku voleb, abychom přiblížili formy a typy nevolebních politických aktivit, kterých se účastnili lidé ve 22 evropských demokraciích včetně České republiky. Na jakých politických aktivitách lidé ve zkoumaných evropských zemích participovali a jak byli Češi v porovnání s obyvateli ostatních evropských zemí politicky aktivní kromě účasti ve volbách ukazujeme v posledním textu tohoto vydání.

Příjemný nový rok se Sociowebem přeje

Klára Vlachová

klara.vlachova@soc.cas.cz

V příštím čísle Sociowebu se seznámíte s vybranými výsledky dlouhodobého výzkumu prováděného v letech 1992 až 2008 ve městech Český Krumlov, Blatná a Velké Meziříčí. Společným tématem těchto příspěvků bude adaptace malých měst v procesu modernizace a integrace ČR do EU.

«Teorie pro všechny»

»

Uzavírací klauzule a voličské rozhodování

Zákonem stanovená pětiprocentní uzavírací klauzule pro vstup politických stran do Poslanecké sněmovny existuje v České republice již od prvních „polistopadových“ voleb v roce 1990. Od té doby proběhly celkem šestery volby a klauzule s hodnotou 5 % v žádných z nich nechyběla. Lze tedy předpokládat, že voliči už jsou na tento prvek volebního systému dostatečně zvyklí a znají ho. Znalost pravidla, které mechanicky ovlivňuje reprezentaci stran, je nutným předpokladem k tomu, aby mohlo působit na voliče při jejich rozhodování. Pokud by voliči pětiprocentní klauzuli neznali, těžko bychom mohli předpokládat, že s jejím mechanickým efektem kalkulují a že ho při své volbě zohledňují.

V rámci šetření Česká volební studie 2006 byla respondentům položena následující otázka: „Ne všechny politické strany mají šanci ve volbách uspět a získat křesla v Poslanecké sněmovně. Kolik procent hlasů musí strana získat, aby se do Sněmovny dostala?“ Správnou odpověď, tzn. „5 %“, znala nadpoloviční většina respondentů, konkrétně 53,7 % z nich. Třetina respondentů přiznala, že neví a zbytek uvedl špatnou odpověď. Uzavírací klauzuli znali mnohem častěji ti voliči, kteří se v období let 2002 až 2004 pravidelněji účastnili voleb. Znalost klauzule stoupala se zájmem o politiku a také se vzděláním respondentů.

Mnohem podstatnější pro usuzování o možném psychologickém efektu uzavírací klauzule na voliče je zjištění, jaká je její znalost mezi těmi, kteří byli volit. A ta je zjevně vyšší. Správnou hodnotu uzavírací klauzule znalo 66,2 % z těch, kteří byli v roce 2006 volit do Poslanecké sněmovny. Naopak mezi nevoliči byla znalost výrazně nižší a dosáhla pouhých 30,4 %.

Podle některých autorů¹ by dlouhodobě etablovaná uzavírací klauzule měla voliče vést k postupnému odklonu od malých stran, které nemají šanci ve volbách uspět. Voliči by si na základě postupně získávané zkušenosti měli uvědomovat, že jejich hlas odevzdaný malé straně velmi pravděpodobně propadne. Proto existují předpoklady, že významná část voličů znalých důsledků klauzule bude hlasovat strategicky. Jejich hlasy by se měly přesouvat ve prospěch těch stran, které mají zvolení jisté, nebo alespoň velmi pravděpodobné.

Měřit psychologický efekt uzavírací klauzule v dotazníkovém šetření je velmi obtížné. Těžko lze věrohodně namodelovat situaci, při které by klauzule neexistovala a voliči se tak rozhodovali bez jejího vlivu. Dlouhodobá zkušenost s klauzulí může znamenat, že je klauzule pro voliče natolik samozřejmá, že si sami ani neuvědomují, že by jí mohli být ovlivněni. Přesto nám nezbylo nic jiného, než zvolit přímý dotaz. Voličům byla položena otázka následujícího znění: „Kdyby u nás neexistovalo žádné omezení z hlediska procent hlasů pro vstup do Poslanecké sněmovny, volil byste v těchto volbách stejně, nebo byste volil jinou stranu?“ Ti kteří odpověděli, že by volili jinou stranu, pak byli dotázáni kterou. Celých 88,7 % voličů odmítlo, že by v takovém případě volilo jinou stranu. Pouhých 4,1 % uvedlo, že by volili jinak. Zbytek voličů nevěděl. Největší podíl těch, kteří by volili jinak (4,7 %), jsme zaznamenali ve skupině voličů znalých pětiprocentní uzavírací klauzule.

Podobným způsobem jsme se dotazovali nevoličů, zda by případná neexistence uzavírací klauzule změnila jejich rozhodnutí voleb se nezúčastnit. Tři čtvrtiny nevoličů uvedly, že by ani v takovém případě nešli volit. Pouze 6,2 % z nich by se za takových okolností údajně zúčastnila voleb. Jejich podíl byl téměř dvojnásobný (11,6 %) mezi těmi nevoliči, kteří dokázali správně určit hodnotu klauzule. Podrobné údaje najdeme v tabulce 1.

Deklarované změny ve volebním chování a volební účasti při neexistenci uzavírací klauzule nejsou příliš velké. Nasvědčovaly by spíše závěru o slabším vlivu klauzule na volební

rozhodování. Na druhé straně, při neexistenci pětiprocentní hranice by celý předvolební souboj mezi politickými stranami vypadal dosti odlišně.

Tabulka 1. Postoj, jak by se voliči a nevoliči zachovali, pokud by neexistovalo žádné omezení uzavírací klauzulí.

		Znalost hodnoty uzavírací klauzule (v %)			Všichni
		správně	špatně	neví	
Volíči	- volili by stejnou stranu	90,2	89,3	83,3	88,7
	- volili by jinou stranu	4,7	3,4	2,8	4,1
	- neví	5,2	7,4	13,9	7,2
Celkem		100,0%	100,0	100,0	100,0
Nevolíči	- šli by volit	11,6	7,4	3,3	6,2
	- i tak by nešli volit	72,1	80,9	76,4	75,7
	- neví	16,3	11,8	20,3	18,2
Celkem		100,0%	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Česká volební studie 2006.

Malé politické strany by nejspíše dostaly větší prostor ve sdělovacích prostředcích, jejich lídři by měli otevřenější přístup do hlavních televizních debat a jejich programy by se mnohem více diskutovaly v médiích. Malé strany, kterým by se otvírala naděje na úspěch, by patrně získaly více sponzorů a tím by mohly zintenzivnit svou kampaň. Jak již bylo řečeno výše, namodelovat takovou situaci nelze. Námi zjištěné postoje respondentů tak patrně nemohou zcela reflektovat skutečné posuny ve volebním chování, které by za takových okolností mohly nastat. Lze je tak spíše vnímat jako nejmenší možné posuny, které si lze za pozměněné situace představit.

Tabulka 2. Změna volebního výsledku na základě deklarované změny volebního chování při neexistenci uzavírací klauzule (v % hlasů).

	Výsledek voleb 2006	Model výsledku bez klauzule	Rozdíl
ODS	35,4	33,9	-1,5
ČSSD	32,3	31,3	-1
KSČM	12,8	12,8	0
KDU-ČSL	7,2	6,9	-0,3
SZ	6,3	6,8	+0,5
SNK-ED	2,1	2,7	+0,6
Ostatní	3,9	5,6	+1,7
Celkem	100	100	+ - 2,8

Zdroje: <http://www.volby.cz/>. Česká volební studie 2006.

Vytvořili jsme model, který naznačuje, jak by se mohl výsledek voleb změnit. Jeho platnost je pochopitelně omezena faktem, že se jedná pouze o deklarované postoje za velmi hypotetických okolností. Nejvíce by v takovém případě ztratila ODS (1,5 procentního bodu), následována ČSSD a KDU-ČSL. Na změně by podle očekávání profitovali zelení, SNK-ED a ostatní malé strany. Podrobné srovnání s výsledky voleb 2006 přináší tabulka 2.

Poměrně malý podíl těch, kteří by při neexistenci uzavírací klauzule změnilí své rozhodnutí, bychom snadno mohli interpretovat tak, že psychologický efekt uzavírací klauzule existuje, ale jeho dopad na rozhodování voličů není nijak výrazný. Otázkou je, zda by to byla interpretace správná.

První volby po zavedení uzavírací klauzule v roce 1990 byly prosté jakéhokoli psychologického efektu na rozhodování voličů. Spolehlivě fungoval mechanický efekt systému. 18,8 %

¹ Novák, M. 1997. Systémy politických stran. Praha: SLON.

hlasů propadlo, jelikož strany, pro které byly odevzdány, nepřekročily uzavírací klauzuli. Do České národní rady se dostaly pouze čtyři subjekty z celkového počtu třinácti kandidujících stran. O dva roky později už sice voliči mohli mít rámcovou představu o působení klauzule, ale její účinek stále podceňovali. Hned třem stranám chybělo necelé procento k překonání klauzule. Propadlo rekordních 19,1 % hlasů. Teprve třetí volby v pořadí tento propad snížily na 11,2 %. To poměrně přesně koresponduje jak s obecnými předpoklady teoretiků, tak s konkrétními úvahami o českém volebním systému (Novák 1997), podle kterých trvá troje volby po sobě, než si voliči na systém dostatečně zvyknou, porozumí jeho účinkům a přizpůsobí jim volební strategii. Procento propadlých hlasů je toho dobrým důkazem. Podobně se stále snižovalo průměrné procento hlasů na jednu neúspěšnou stranu s výjimkou voleb 1998. Tehdejší nárůst byl způsoben tím, že propadly hlasy hned dvou politických stran, o kterých výzkumy i voliči předpokládali, že by se měly dostat do Sněmovny. Jednalo se o SPR-RSČ a DŽJ. Oběma stranám voliči dávali své hlasy v domnění, že překročí uzavírací klauzuli. Nakonec se tak nestalo. Klesající trend byl v dalších volbách zachován i přesto, že stoupl počet kandidujících stran.

Na základě volebních statistik docházíme k závěru, že během sledovaného období psychologický účinek uzavírací klauzule pravděpodobně sehrál určitou úlohu ve vývoji voličského chování. Je však otázkou, jak velkou roli hraje dnes. Oslabující tendence k volbě menších neparlamentních stran mohou mít i jiné příčiny. Poslední volební souboj (2006) měl výrazně duální charakter. Obě velké strany se o to snažily a volby byly často cíleně interpretovány jako střet dvou alternativ. Přesto se do Sněmovny prosadila nová strana. Zelení se stali vůbec první neparlamentní stranou v historii samostatné České republiky, které se podařilo prolomit uzavírací klauzuli a získat mandáty ve Sněmovně.

Článek je stručným shrnutím problematiky detailně popsané v Lebeda T. 2007. Volební systém a voličské rozhodování. In. Lebeda, T. et. al. Voliči a volby 2006. Praha: Sociologický ústav AV ČR, str. 15 - 35.

Tomáš Lebeda

tomas.lebeda@soc.cas.cz

»

Preferování kandidátů ve volbách do Poslanecké sněmovny

Systém preferenčního hlasování, kterým voliči mohou ovlivnit složení poslanců za stranu, kterou volí, prošel v minulosti řadou úprav. Před volbami 2002 byl počet preferenčních hlasů zúžen ze čtyř na dva. Procento preferenčních hlasů, opravňujícím kandidáta přeskočit všechny své spolustraníky až na nejvyšší místo listiny bylo sníženo z 10% na 7%. Tento mechanismus byl použit i ve volbách 2006, kterým se tento článek věnuje zejména².

Ve srovnání s devadesátými lety můžeme v posledních dvojích volbách (2002 a 2006) pozorovat nárůst počtu kandidátů, kteří byli zvoleni pomocí preferenčních hlasů. Přesto je účinnost preferenčních hlasů stále velmi malá. Zaměříme-li se pouze na kandidáty parlamentních stran v roce 2006, pak jich z celkového počtu 1709 překročilo klíčovou 7% hranici pouze padesát pět. Avšak jen pro šestnáct z nich to znamenalo posun na kandidátní listině směrem vzhůru. Ostatní byli buď lídři listin a neměli tedy kam se posunout, nebo byli kandidáti stojící na listině před nimi ještě úspěšnější a proto je nemohli překonat. Nakonec pouze šest kandidátů postoupilo z nevolitelné pozice na volitelnou a díky preferenčním hlasům získali mandát.

Ve volbách 2006 bylo celkem odevzdáno 1 808 869 preferenčních hlasů. Možnosti udělit preferenční hlas podle našeho výzkumu (Česká volební studie 2006) využilo 22,1 % voličů. Ve volbách se tak jednalo přibližně o 1 183 000 voličů. Dáme-li toto zjištění do vztahu s celkovým počtem odevzdaných preferenčních hlasů, docházíme k závěru, že 77,9 % voličů nevyužilo žádný preferenční hlas, 6,8 % přidělilo jeden a 15,3 % voličů využilo dva preferenční hlasy. Zajímavé přitom je, že 7,9 % voličů dalo

Tabulka 1. Průměrné procento přednostních hlasů pro kandidáty podle strany, vzdělání a pohlaví ve volbách 2006.

Kandidáti dle volební strany:	všichni kandidáti		zvolení kandidáti	
	průměrné procento preferenčních hlasů	násobek průměru všech kandidátů	průměrné procento preferenčních hlasů	násobek průměru všech kandidátů
KDU-ČSL	2,08	1,31	13,23	3,00
SZ	1,61	1,02	8,50	1,93
KSČM	1,53	0,96	6,18	1,40
ODS	1,37	0,87	3,11	0,71
ČSSD	1,33	0,84	3,32	0,75
<i>Vzdělání kandidátů:</i>				
Nižší a střední	1,21	0,76	2,93	0,66
Vysokoškolské	1,76	1,11	4,82	1,09
<i>Pohlaví kandidátů:</i>				
Muži	1,58	1,00	4,28	0,97
Ženy	1,60	1,01	5,09	1,15
Všichni kandidáti	1,58	1	4,41	1

Zdroj dat: Volební server Českého statistického úřadu: <http://www.volby.cz/>.

² Pro nadcházející volby 2010 (2009) byl však systém opět změněn. Voliči budou mít opět čtyři preferenční hlasy a práh pro postup vzhůru se sníží na 5 %.

svůj jeden nebo jeden ze dvou preferenčních hlasů leaderovi kandidátní listiny. Jedná se o více jak třetinu z těch, kteří se rozhodli preferenční hlasování využít. Leaderové listiny přitom tvoří pouhá 4 % ze všech kandidátů.

Nejvíce aktivními byli při přidělování preferenčních hlasů ve volbách 2006 voliči KDU-ČSL (2,08 % pref. hl. na jednoho kandidáta). Lidovecké preferenční hlasy měly zejména smysl posílení postavení

leaderů a kandidátů na volitelných místech. To dokazuje mimořádně vysoký podíl preferenčních hlasů odevzdaných pro ty, kteří nakonec byli skutečně zvoleni. Průměr preferenčních hlasů pro zvolené kandidáty všech parlamentních stran (4,41 %) překračovali křesťansko-demokratičtí poslanci trojnásobně (13,23 %).

Voliči Strany zelených a komunistů patřili z hlediska množství jimi přidělovaných preferenčních hlasů k přibližně k průměru (SZ 1,61 %, KSČM 1,53 % pref. hl. na jednoho kandidáta). I v jejich případě mířily preferenční hlasy častěji ve prospěch následně zvolených poslanců, byť tento jev nebyl tak silný, jako v případě lidovců. Nejméně aktivními voliči byli při rozdělování

preferenčních hlasů ti, kteří volili dvě největší strany ODS a ČSSD. Zároveň se ukázalo, že v případě těchto dvou největších stran dávali voliči své preference častěji těm kandidátům, kteří nakonec zvoleni nebyli. Celkové shrnutí přináší tabulka 1.

Obecně platí, že úspěšnost získávání preferenčních hlasů silně koreluje s pořadím na listině. Čím výše kandidát stojí, tím více preferenčních hlasů obvykle získává. Voliči tak potvrzují stranou navržené pořadí. Nejsilnější je tento vztah u kandidátů KSČM a následně u KDU-ČSL a SZ. Podprůměrný, i když stále velmi silný, je tento vztah u ČSSD. Z osobnostních charakteristik, které můžeme z volební databáze vysledovat, souvisí s podílem získaných preferenčních hlasů pouze vysokoškolské vzdělání a to navíc pouze u KSČM a ČSSD. U zbylých pěti parlamentních stran tomu tak není, avšak spíše proto, že jsou zde vysokoškoláci zastoupeni ve větším počtu a častěji se tak vyskytují i mezi těmi, kteří získávají méně preferenčních hlasů. Věk kandidáta hraje

nepatrnou roli pouze u kandidátů KDU-ČSL, kde s věkem úspěšnost získávání preferenčních hlasů mírně stoupá. Pohlaví kandidátů nemá u žádné strany vliv na procento získaných preferenčních hlasů. Podrobné údaje přináší tabulka 2.

Tabulka 2. Faktory související s procentem preferenčních hlasů pro jednotlivé kandidáty podle stran, za které kandidují.

	Pořadí kandidáta na listině	VŠ vzdělání kandidáta	Věk kandidáta	N
ODS	-0,545***	0,054	-0,021	342
ČSSD	-0,490***	0,145**	-0,012	341
KSČM	-0,596***	0,182***	0,016	343
KDU-ČSL	-0,580***	0,095	0,116*	343
SZ	-0,580***	0,062	0,002	340
Všechny	-0,543***	0,110***	0,020	1709

Zdroj dat: Volební server Českého statistického úřadu: <http://www.volby.cz/>. Vlastní výpočty.

Poznámka: Souvislost měřena pomocí Pearsonova korelačního koeficientu.

Vysvětlivky: Statistická významnost značena: *** 0,001, ** 0,01, * 0,05.

V povolebním šetření Česká volební studie 2006 jsme voličům, kteří deklarovali, že ve volbách přidělili preferenční hlas, předkládali různé typy charakteristik kandidátů a dotazovali jsme se, zda byly pro jejich rozhodování důležité, či nikoli. Nejdůležitější byla pro voliče veřejná známost kandidáta (61,7 %). Pro více jak polovinu voličů bylo důležité i vzdělání (55 %) a profese (53 %) kandidáta. Následovaly tato charakteristiky: osobní znalost kandidáta (43,4 %), místo bydliště (39,6 %), věk (20 %) a na posledním místě pohlaví kandidáta (12,5 %). Jedná se však o subjektivně deklarovanou důležitost, která se ve skutečnosti nemusí zcela shodovat s motivy, které voliči k preferování toho či onoho kandidáta vedly.

Tabulka 3. Vliv pohlaví voličů na preferenční hlasy kandidátům podle jejich pohlaví (sloupcová procenta).

Pohlaví a počet preferovaných kandidátů:	Pohlaví voliče:		Všichni voliči
	muž	žena	
muž a muž	16,67	6,49	12,06
muž	61,83	66,88	64,12
muž a žena	10,75	12,34	11,47
žena	10,75	14,29	12,35
žena a žena	0,00	0,00	0,00
Celkem	100	100	100

Zdroj: Česká volební studie 2006.

Mezi charakteristikami kandidátů, které voliči deklarovali jako důležité při svém rozhodování, a charakteristikami samotných voličů neexistuje příliš mnoho vazeb. Vyšší příjem voličů mírně tendoval k vyjádření důležitosti kandidátovy profese (Pearson 0,129*). Vyšší vzdělání voličů vykazovalo tento velmi mírný vztah také, přičemž nepatrně silněji korelovalo s důležitostí vzdělání kandidáta (Pearson 0,147**).

Přestože voliči deklarovali velmi malou důležitost pohlaví kandidátů pro své rozhodování, ukázalo se nakonec, že zde jistá souvislost mezi pohlavím voliče a pohlavím jím preferovaného kandidáta existuje. V principu měl každý volič pět možností: 1) preferovat dva muže, 2) jednoho muže, 3) muže a ženu, 4) ženu, 5) dvě ženy. Tabulka 3 ukazuje rozdíly v preferencích mezi voliči muži a voličkami ženami. Voliči muži byli výrazně častěji těmi, kteří preferovali dva

kandidáty mužského pohlaví. Z tabulky je taktéž patrná více jak tříčtvrtinová převaha hlasů pro kandidáty výhradně mužského pohlaví. To je však z velké části způsobeno i jejich početní dominancí na kandidátních listinách. Za povšimnutí také stojí fakt, že žádný z respondentů výzkumu, ani muž ani žena, neuvědli, že by oba své preferenční hlasy odevzdal kandidátkám ženského pohlaví. Na druhé straně to jsou poslankyně ženy, které ve skutečnosti získávají větší průměrný podíl preferenčních hlasů než jejich mužští kolegové. Úspěšné kandidátky získaly ve volbách 2006 v průměru 5,1 % preferenčních hlasů, zatímco muži zvolení do Sněmovny jen 4,3 %.

Tomáš Lebeda

tomas.lebeda@soc.cas.cz

»

Třída, zaměstnanecký sektor a volební chování v ČR

Třídní zájmy hrají ve volebním chování v České republice již od roku 1992 nezanedbatelnou roli. Vztah mezi sociální třídou a volebním chováním prokázali ve svých pracích zejména Matějů a Řeháková (1997), Řeháková (1998, 1999a, 1999b), Matějů, Řeháková a Evans (1999), Matějů a Řeháková (2000), Řeháková a Matějů (2000) a Vlachová a Řeháková (2007). K formování třídní polarizace významných politických stran mezi dvě hlavní sociální třídy – dělnickou a střední třídu přispěly zejména liberálně-konzervativní ODS a sociálně-demokratická ČSSD. Avšak i ostatní strany, které hrají či dočasně sehrávaly svou roli v parlamentní politice (KSČM, KDU-ČSL, ODA, US, Strana zelených), vyjadřují či vyjadřovaly zájmy určitých sociálních tříd či statusových skupin.

Zkoumání vztahu mezi sociální strukturou a strukturou politických stran je typicky sociologickým tématem. Tento sociologický přístup k vysvětlení volebního chování se proto nazývá modelem „strukturálním“. Jde o přístup postavený na roli sekundárních skupin ve volebním chování. Nejde o jediný přístup vysvětlující volební chování, ale je cenný pro jednoznačnou kauzalitu – třída a jiné skupiny mohou ovlivňovat volbu, nikoliv však naopak.

S třídní strukturou vždy souvisela struktura politických ideologií a politických stran. Komunismus, socialismus, liberalismus a konzervatismus byly tradičními ideologiemi dělnické, střední a vyšší třídy, vznikly na základě jejich třídní identity a vyrůstaly na nich tradiční politické strany (komunistické, socialistické a sociálně-demokratické, liberální, liberálně-konzervativní a konzervativní). K třídní volbě

docházelo a dochází více či méně ve všech demokraciích. Výzkum vztahu mezi třídou a volebním chováním je založen na předpokladu, že voliči tíhnou k volbě strany, která je přirozená jejich sociální třídě. Hypotéza o třídním zájmu předpokládá, že dělnická třída bude podporovat levicové strany proto, aby si polepšila v rámci ekonomické redistribuce, zatímco střední třída nikoliv, neboť redistribuci odmítá a chce si zachovat své dosavadní příjmy. Předpokládá se, že lidé si chtějí udržet či zlepšit své ekonomické postavení na náklady ostatních tříd a volby jsou považovány za vyjádření demokratického třídního boje. Ne všichni členové určité třídy volí podle předpokládaného třídního zájmu. Můžeme nalézt dělnické „konzervativce“, kteří volí pravici, i „novou třídu“ – příslušníky střední třídy, kteří volí levici. Ti všichni volí „nepřirozeně“ vzhledem k jejich předpokládaným třídním zájmům.

Nepřirozené volební chování sociálních tříd se pokoušela vysvětlit už kolumbijská či michiganská škola. V poslední době je však „nepřirozené“ volební chování sociálních tříd vysvětlováno nejčastěji kulturními zájmy. Zejména levicové chování střední třídy je vysvětlováno růstem zaměstnanosti ve veřejném sektoru. Velká část střední třídy je v expandujícím veřejném sektoru zaměstnána, jsou placeni z veřejných financí, podílejí se na jejich přerozdělování a navíc prošli vzdělávacími institucemi a intelektuálním prostředím, které prosazuje hodnoty a ideologii veřejného sektoru a proto podporují růst státu, který ve své agendě nabízí levicové politické strany. V mnoha zemích se tak zaměstnanecký sektor (veřejný/soukromý) stává novým štěpením, neboť zaměstnanci v soukromém sektoru mají jiné ekonomické zájmy a pohybují se v jiném hodnotovém prostředí, než zaměstnanci v sektoru veřejném.

Existuje hypotéza, že v současných demokraciích je politický konflikt založen více na statusu (status politics) než na třídě (class politics). Statusem je míněna sociální pozice skupiny lidí, která se vyznačuje určitým životním stylem a konzumem určitých kulturních statků a podle toho je i oceňována. Jednotlivé demokracie se liší v tom, do jaké míry v nich existuje politický konflikt třídní či statusový. To závisí na převládajících skupinových identitách (třídní identita vs. statusová identita, resp. třídní vědomí vs. statusové vědomí). Materiální prosperita, kterou zažila většina demokracií po druhé světové válce, obrátila pozornost voličů od pozemských starostí o materiální zabezpečení, k existenciálním starostem o identitu a sebevyjádření. S rozvolněním třídních struktur a oslabením třídních identit se rozvolnily i ideologické struktury a vznikly politické ideologie (nacionalismus, feminismus a environmentalismus), které jsou formovány spíše statusovými identitami (národní, genderovou, postmaterialistickou, ale i identitou věkovou či identitou založenou na sexuální orientaci), než identitami třídními. Na těchto politických ideologiích pak vyrůstají i statusové

Tabulka 1 Třída a volba strany

	KSCM	ČSSD	SZ	KDU-ČSL	ODS
Vyšší odborníci	5,9 -2,9	27,4 -2,0	3,7 -1,0	7,4 -0,4	55,6 4,8
Nižší odborníci	7,3 -2,7	38,2 0,9	6,7 0,7	4,2 -2,0	43,6 1,9
Rutinní nemanuální	12,7 -0,6	34,1 -0,3	7,8 1,6	8,8 0,3	36,6 -0,2
Samostatní	4,2 -3,3	13,4 -5,3	5,0 -0,3	7,6 -0,3	69,7 7,8
Kvalifikovaní dělníci	23,9 4,1	42,0 2,1	4,5 -0,7	9,7 0,8	19,9 -5,2
Polokvalifikovaní/nekvalifikovaní	22,9 3,8	45,3 3,2	4,5 -0,7	11,7 1,9	15,6 -6,6

Řádková procenta a adjustovaná rezidua

Pramen: Česká volební studie 2006

politické strany – výrazným reprezentantem mezi nimi jsou strany zelených.

V České republice existuje už od roku 1992 významný vztah mezi třídou a volebním chováním. Vyšší třídy se voleb účastní více než třídy nižší. Zatímco u vyšších odborníků byla účast ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2006 téměř 88%, ze sociální třídy nižších odborníků se voleb zúčastnilo 78% voličů, z rutinních nemanuálních 62%, ze samostatných 79%, z kvalifikovaných dělníků 66% a z polokvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků ve volbách do Sněmovny participovalo jen okolo 52% oprávněných voličů. Celková volební účast při volbách do Poslanecké sněmovny PČR byla 65%. Také třídní polarizace volebního chování je patrná - vyšší odborníci a samostatní volili převážně ODS, kvalifikovaní, polokvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci volili nejčastěji ČSSD a KSCM. V třídě nižších odborníků jsme našli dvě velké a téměř stejně silné skupiny voličů ODS a ČSSD, nižší odborníci však také významně více volili Stranu zelených (tabulka 1).

Podrobnější analýzy - logitové modely, v nichž byla vysvětlována dichotomická

proměnná „volba“ s kategoriemi ODS/ČSSD, potvrdily šance volby ODS u jednotlivých tříd (tabulka 2). Šance menší než 1 znamená preferenci ČSSD, šance větší než 1 preferenci ODS. Dělníci bez rozdílu kvalifikace tedy jednoznačně preferují ČSSD před ODS. Nižší odborníci a rutinní nemanuální obě strany stejně

a samostatní a vyšší odborníci přesvědčivě preferují ODS před ČSSD. Pokud se však zaměříme pouze na zaměstnance (v datech bylo 57,5% zaměstnanců v soukromém sektoru a 42,5% v sektoru veřejném) a z analýz vypustíme „samostatné“, pak zjistíme, že sektor má významný vliv na volební výběr tříd (tabulka 3). Zatímco u vyšších odborníků v obou sektorech převažuje preference volby ODS v obou sektorech (i když ve veřejném méně), u nižších odborníků a rutinních nemanuálních pracovníků existuje preference ODS v sektoru soukromém, ale nikoliv veřejném. Dělníci naopak preferují volbu ČSSD v obou sektorech.

Co se týče volebního chování v České republice,

Tabulka 2 Odhadnuté šance ODS v jednotlivých sociálních třídách

Třída	Odhadnuté šance ODS
Samostatní	5,26
Vyšší odborníci	2,06
Nižší odborníci	1,05
Rutinní nemanuální	1,05
Kvalifikovaní dělníci	0,46
Ostatní dělníci	0,34

$G^2 = 0,00146$, $df = 1$, $P = 0,970$, maximální adjustované reziduum = $\pm 0,0382$

Pramen: Česká volební studie 2006

pak na třídě nepochybně záleží. Sociální třída však nevysvětluje volební chování bezzbytku. Naše analýza potvrdila vedle třídy i efekt statusových zájmů na volební chování – v našem případě zaměstnanecký sektor modifikuje volební chování sociálních tříd a u nižších odborníků a rutinních nemanuálních pracovníků vede k naprosto kontrastním volebním rozhodnutím.

Tabulka 3 Odhadnuté šance ODS v jednotlivých sociálních třídách s přihlédnutím k zaměstnaneckému sektoru

	Odhadnuté šance ODS v soukromém sektoru	Odhadnuté šance ODS ve veřejném sektoru
Vyšší odborníci	4,73	1,37
Nižší odborníci	1,56	0,96
Rutinní nemanuální	1,56	0,96
Kvalifikovaní dělníci	0,43	0,35
Ostatní dělníci	0,43	0,35

$G^2 = 2,28569$, $df = 5$, $P = 0,808$, maximální adjustované reziduum = $\pm 1,1835$

Pramen: Česká volební studie 2006

Literatura:

Matějů, P., B. Řeháková. 1997. „Turning Left or Class Realignment? Analysis of the changing Relationship Between Class and Party in the Czech Republic, 1992-1996.“ East European Politics and Societies 11 (3): 501-542,

Matějů, P., Řeháková, B., G. Evans, 1999. „The politics of interests and Class Realignment in the Czech Republic, 1992-1996. Pp. 231-253 in G.Evans, The End of Class Politics? Class Voting in Comparative Context, Oxford: Oxford University Press.

Matějů, P., B. Řeháková, 2000. „Proměny volebního chování sociálních tříd v letech 1992-1996“. Pp. 301-334 in P.Matějů, K.Vlachová (eds.), Nerovnost, spravedlnost, politika, Praha: SLON.

Řeháková, B., 1998. „Sociální rozvrstvení a volební chování“. Pp. 225-246 in J. Večerník (ed.), Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998, Praha: Academia.

Řeháková, B., 1999a. „Social stratification and voting behavior“. Pp. 228-249 in J. Večerník, P. Matějů (eds.), Ten Years of Rebuilding Capitalism: Czech Society after 1989, Praha: Academia.

Řeháková, B., 1999b. „Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů. Sociologický časopis/ Czech Sociological Review 35 (3): 311-334.

Řeháková, B., P. Matějů, 2000. „Chování sociálních tříd v předčasných parlamentních volbách roku 1998“. Pp. 335-364 in P.Matějů, K. Vlachová (eds.), Nerovnost, spravedlnost, politika, Praha: SLON.

Vlachová, K., B. Řeháková, 2007. „Sociální třída a její vliv na volební chování“. Pp.133-145 in T.Lebeda, L.Linek. P.Lyons, K.Vlachová et al., Voliči a volby 2006, Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Klára Vlachová a Blanka Řeháková

klara.vlachova@soc.cas.cz

blanka.rehakova@soc.cas.cz

»

Překvapení podzimních voleb³

Loňské podzimní volby do třinácti krajských zastupitelstev a třetiny senátu přinesly patrně největší překvapení v celé historii voleb druhého řádu v České republice. Totální vítězství ČSSD ve všech třinácti krajích je naprosto unikátní a během existence samostatné ČR se něco takového dosud nepodařilo nikomu ani v krajských volbách ani ve sněmovních. Následný zisk 85 % všech aktuálně volených senátorských křesel se dosud nepodařil žádné straně v historii českého Senátu. Rekord dosud držela ODS, která v roce 2004 obdržela osmnáct křesel, což

mezi třetinou volených senátorů představovalo 67% úspěch. Na to, že tabulku historických rekordů pokoří právě sociální demokraté, by si z odborníků vsadil málo kdo.

Ukázalo se, že tzv. volby druhého řádu nemusí být v České republice nadále doménou pravice a ODS, jak tomu dosud obvykle bylo. Nejsilnější pravicová strana vyhrála oboje předchozí krajské volby a to i v časech, kdy jí silně konkurovala Čtyřkoalice. V komunálních volbách byly spolu s KDU-ČSL pravidelně neúspěšnějšími parlamentními stranami. ČSSD jak v krajích tak v obcích vždy končila mezi poraženými na třetím nebo čtvrtém místě. V jediných dosud konaných evropských volbách zažila ČSSD naprostý debakl necelých devíti procent. Nejsilnější levicové straně se nepodařilo vyhrát žádné z dosavadních šestero senátních voleb a ve většině z nich ČSSD nedokázala ODS ani výrazněji konkurovat. Příčin dosavadních neúspěchů ČSSD bylo více.

ČSSD byla v době konání obou předcházejících krajských voleb vždy vládní stranou. Přestože se jedná o volby krajské, všude na světě obvykle platí, že takovéto volby konané přibližně v polovině volebního období parlamentu a tím funkčního období vlády, jsou z velké části výrazem spokojenosti s vládní politikou. A ta v poločase obvykle nebývá příliš vysoká. ODS tak v obou dosavadních volbách těžila z propadu obliby vládní ČSSD.

Dalším handicapem ČSSD byl tradiční nedostatek osobností, které by na regionální úrovni byly schopny přitáhnout voliče. Krajští kandidáti by se přirozeně měli rekrutovat z úspěšných komunálních politiků. Narozdíl od ODS však sociální demokraté nikdy nedisponovali takovým množstvím místních politiků a jejich krajské kandidátky tak byly vzhledem k ODS méně konkurenceschopné. Proto ČSSD letos nasadila alespoň v největších krajích známé tváře z celostátní politiky.

Ziskům sociálních demokratů obecně svědčí vysoká volební účast. Pro volby druhého řádu však byl vždy typický pravý opak. Nízká účast se projevovala větší absencí sympatizantů ČSSD než jiných stran. Slabší příjmové skupiny a sociálně ohroženější skupiny voličů nacházeli motivaci k účasti ve sněmovních volbách, kde očekávají výsledek v podobě levicové sociálně citlivější vládní politiky. Tito voliči však častěji necítili potřebu účastnit voleb druhého řádu, které na složení vlády nemají vliv.

S tímto vědomím naplánovala ČSSD loňskou mimořádně úspěšnou volební kampaň. Aby dostala své sympatizanty k volbám a navíc přesvědčila část váhajících, vsadila na sociální témata a konfrontaci s reformami Topolánkovy vlády. Sociální demokraté cíleně potlačili regionální témata a přestože šlo o volby krajské, byla tato strategie mimořádně úspěšná. Oproti roku 2004 přišlo o třetinu více voličů a ČSSD triumfovala. Ke druhému kolu senátních voleb pak dorazilo dokonce o polovinu voličů více, než bývá běžné, a drtivé vítězství ČSSD se opakovalo.

³ Článek je upravenou verzí textu: Lebeda, T. 2008. „Unikátní totální vítězství“ Parlamentní zpravodaj (12) 11: 47.

Pro plošný úspěch ČSSD byl zásadní i druhý fakt. Poprvé šla do krajských voleb z postu opoziční strany a v případě těch senátních voleb, které se konají v polovině funkčního období vlády, tomu bylo také tak. Ukázalo se, že tato výhoda je mnohem důležitější, než si mnozí mysleli. V předcházejících krajských volbách 2000 a 2004 z tohoto bonusu těžila ODS a vládní ČSSD získala v obou případech pouhých 14 % hlasů. Ve stejných letech zažila ČSSD debakl i v senátních volbách a to ještě větší než ODS letos. V roce 2000 získala 1 mandát a o čtyři roky později nebyl zvolen žádný sociálně-demokratický senátor. Přesto se ČSSD vždy dokázala vzchopit a v následujících sněmovních volbách zvítězit (2002), nebo se alespoň velmi těsně přiblížit ODS (2006).

Letošní volby potvrdily ještě jeden fakt. Voliči se stále více přiklánějí k dvěma nejsilnějším stranám. Zatímco v roce 2000 získaly ODS a ČSSD v krajských volbách dohromady 38 %, o čtyři roky později to bylo 50 % a letos 59 %. Podobný vývoj je pozorovatelný ve volbách do Sněmovny i Senátu. V roce 2000 získaly obě hlavní strany dohromady jen třetinu senátorských křesel, postupně se jejich podíl zvyšoval na 59 %, 67 %, 74 % až letos dosáhl 96 % senátních mandátů, které se aktuálně volily.

Stále silící mediální interpretace voleb, jako souboje pouze dvou alternativ toto směřování jen podporuje. Drahé marketingové kampaně silných stran slaví úspěch. Obě velké strany letos utratily z hlediska voleb druhého řádu rekordní částky. Odhady hovoří o 60 až 100 milionech korun u každé z nich. Kde jsou limity výdajů, které jdou navíc prostřednictvím příspěvků státu převážně z kapes daňových poplatníků, je otázka, kterou bychom se měli začít zabývat.

Tomáš Lebeda

tomas.lebeda@soc.cas.cz

»

Formy a typy nevolební politické participace v Evropě

Je pro demokracii lepší vysoká míra účasti občanů v politice, nebo je jí na škodu? To je otázka, která vždy byla předmětem zájmu politické sociologie. Existují tři teorie politické participace: teorie elitní demokracie, teorie racionálního výběru a teorie participační demokracie. Zatímco první dvě teorie jsou instrumentalistické a participaci chápou jen jako prostředek k dosažení politických cílů, teorie participační demokracie považuje politickou aktivitu za prostředek k budování demokracie, občanské společnosti a výchově občanů k vládnutí. Faktem však je, že v žádné demokracii

se o politiku nezajímají všichni občané a všichni také v politice neparticipují. Neexistuje proto žádné jednoznačné kritérium pro posouzení, jaká míra participace je pro demokracii zdravá.

Není také jednoduché stanovit úplný výčet forem politické participace. Hierarchii forem konvenční politické participace sestavil v šedesátých letech dvacátého století Milbrath (1965). Tato hierarchie zahrnuje většinu politických aktivit od vystavení se politickým stimulům a účasti ve volbách až po zastávání vysokých veřejných či politických funkcí, které jsou charakteristické pro normální demokratický proces. Škálu nekonvenční politické participace sestavil o dvanáct let později Marsh (1977). Zahrnovala aktivity od podepsání petice až po demonstrace, obsazení budovy, ničení majetku a osobní násilí. Marsh dal tyto činnosti do kontextu „tlaků na změnu“ a měřil jimi protestní potenciál.

Nejčastější formou politické aktivity je v současných demokraciích volební chování. Je zvláštní formou politického chování v tom smyslu, že se uskutečňuje v pravidelných intervalech a je silně ovlivněno mechanismy sociální kontroly či právní kontroly. Není již proto řazeno mezi konvenční formy politické participace. Je zkoumáno zvláště a je mu věnována velká pozornost. Jiné nevolební formy politické aktivity, ať již konvenční či nekonvenční, které jsou méně čtené však také zasluhují pozornost.

Nevolební politické aktivity jsou pravidelně sledovány ve výzkumech European Social Survey (ESS). Ve výzkumu ESS Round 1 bylo sledováno deset forem nevolebních politických aktivit, kterými se občané mohou „pokoušet zlepšit různé záležitosti v (zemi), nebo předejít jejich zhoršování“: kontaktování politiků nebo úředníků státní správy či místní samosprávy, práce v politické straně nebo aktivistické skupině, práce v jiné organizaci či sdružení, veřejné nošení nebo vystavení znaku či nálepky kampaně, podepsání petice, účast na legální demonstraci, bojkot určitého zboží, koupě zboží z politických, etických či ekologických důvodů, darování peněz politické straně či skupině, účast na nelegálním protestu.

Evropské země se mezi sebou v první řadě liší procentem vůbec neparticipujícího obyvatelstva (tabulka 1, sloupec 1). Mezi země, kde podíl apatických obyvatel převažuje nad aktivními, patří země středomořského a postkomunistického prostoru s výjimkou Česka. Stejně země se vyznačují i nejnižší průměrnou mírou celkové participace. Průměrná míra celkové nevolební politické participace (zahrnuje všechny zkoumané formy) je napříč Evropou velmi proměnlivá (tabulka 1, sloupec 3). Z hlediska průměrné míry celkové politické participace lze sledovat jisté podobnosti ve čtyřech geografických regionech – Severní Evropa, respektive Skandinávie (Švédsko, Norsko, Finsko), západoevropské státy (Německo, Dánsko, Francie, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, Velká Británie, Irsko, Švýcarsko a Rakousko), středomořský prostor respektive jižní Evropa (Španělsko, Portugalsko, Itálie a

Řecko) a postkomunistické země střední Evropy (Česko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko). Mezi zeměmi, které vynikají vysokou průměrnou mírou celkové nevolební participace, dominují severské země – Norsko, Švédsko a Finsko. Vysoká míra participace je typická i pro Švýcarsko. Ostatní západoevropské země jsou si velmi podobné, participace je zde nadprůměrná s výjimkou Nizozemska. Naopak nejnížší je průměrná míra celkové participace v postkomunistických zemích střední Evropy – v Polsku, Maďarsku, Slovinsku, a v dnes již bývalých post-autoritářských zemích jižní středomořské Evropy – Řecku, Portugalsku a Itálii. Zajímavým trojlístkem je Nizozemsko, Česko a Španělsko - tři země s velmi podobnou mírou participace, které jsou ve svých regionech abnormální. Nizozemsko má oproti ostatním západoevropským zemím nižší a celkově podprůměrnou participaci. Naopak Češi a Španělé participují podstatně více než obyvatelé zbylých postkomunistických, resp. jihoevropských zemí. Podrobnější analýza ukázala, že Španělsko má výrazně jinou strukturu participace než Česko a Nizozemsko - častá je zde účast na demonstracích. Naopak struktura participačních aktivit Čechů se blíží podstatně více modelu západní Evropy než struktuře participace v ostatních postkomunistických zemích. Postkomunistické země mají navíc i naprosto nejnížší míru participace na jednoho participujícího obyvatele opět s výjimkou Česka (sloupec 2).

Na průměrnou míru celkové participace má podstatně větší vliv to, kolik lidí je politicky apatických a kolik jich v nějaké míře participuje (sloupec 1, $r = -0,980^{**}$), než jak hodně tito lidé participují (sloupec 2, $r = -0,785^{**}$). S celkovou mírou participace v jednotlivých zemích mnohem přesněji koresponduje podíl apatického (či naopak aktivního) obyvatelstva, než průměrná míra aktivit na jednoho participujícího občana. Mezi zeměmi existují větší rozdíly v počtu aktivních občanů, než v tom, kolika aktivit se tito lidé účastní.

Pokusili jsme se také nalézt latentní typy nevolební politické participace, které by

odpovídaly typům popsaným v literatuře. Deset zmíněných forem participace jsme analyzovali explorační faktorovou analýzou. Tato analýza extrahovala tři faktory. První z nich silně koreloval s položkami „kontaktování politiků“, „práce v politické straně či aktivistické skupině“, „práce v jiné organizaci či sdružení“, „darování peněz politické organizaci či skupině“ a „nošení

Tabulka 1. Apatie a aktivita v politické participaci v jednotlivých zemích

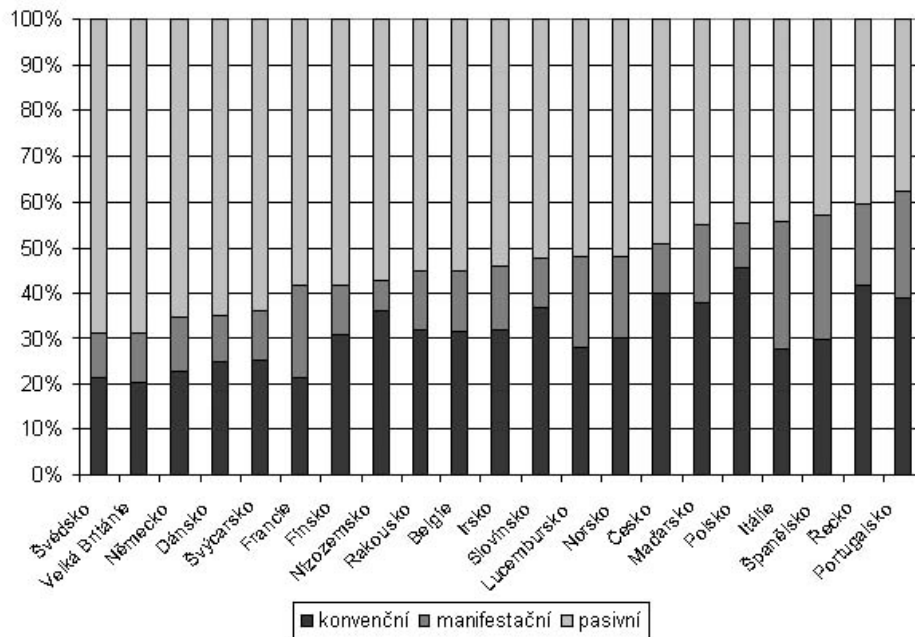
	podíl vůbec neparticipujícího obyvatelstva (v%)	průměrná míra participace na jednoho participujícího obyv.	průměrná míra celkové participace
Norsko	26,57	2,72	1,99
Švédsko	22,81	2,57	1,98
Švýcarsko	30,16	2,78	1,94
Finsko	28,25	2,45	1,76
Francie	37,26	2,62	1,64
Dánsko	32,20	2,32	1,57
Německo	36,66	2,48	1,57
Lucembursko	35,57	2,43	1,56
Rakousko	41,65	2,65	1,55
Velká Británie	35,48	2,35	1,52
Belgie	38,60	2,39	1,47
Irsko	45,75	2,42	1,31
Nizozemsko	46,91	2,15	1,14
Česko	46,18	2,09	1,12
Španělsko	58,94	2,71	1,11
Itálie	67,61	2,37	0,77
Slovinsko	69,12	1,81	0,56
Řecko	73,50	2,10	0,56
Portugalsko	77,17	2,32	0,53
Polsko	72,75	1,91	0,52
Maďarsko	74,54	1,93	0,49
Souvislost s celkovou participací	$r = -0,980^{**}$	$r = 0,785^{**}$	

r – Pearsonův korelační koeficient

nebo vystavení znaku či nálepky kampaně“. Druhý silně koreloval s položkami „podepsání petice“, „bojkot zboží z politických důvodů“ a „nákup zboží z politických důvodů“. Třetí silně koreloval s položkami „účast na legální demonstraci“, „účast na nelegálních protestech“ a taktéž s položkou „nošení nebo vystavení znaku či nálepky kampaně“. Tato položka korelovala s třetím faktorem silněji než s faktorem prvním. Z položek, za nimiž stojí tyto faktory, jsme pro účely dalších analýz zkonstruovali součtové škály. První z nich jsme v souladu s dřívějšími výzkumy označili jako aktivní konvenční typ participace (položky 1 až 4), žádná ze dvou dalších škál však neodpovídala původní definici participace nekonvenční. Druhou škálu jsme proto označili jako aktivní manifestační typ (položky 5 až 7) a třetí jako pasivní typ (položky 8 až 10).

Tyto tři typy nevolební politické participace jsou ve zkoumaných zemích zastoupeny v různých poměrech, viz graf 1. V západoevropských a skandinávských zemích jednoznačně převažuje

Graf 1. Vzájemný podíl jednotlivých typů participace ve zkoumaných zemích

pasivní typ participace nad oběma zbylými.

Největší převahu má ve Švédsku, následně pak v Británii, Německu, Dánsku a Švýcarsku. Pasivní typ participace ztrácí své predominantní postavení v postkomunistických a ještě výrazněji ve středomořských zemích.

V Řecku, Portugalsku a Polsku je pasivní typ participace natolik slabý, že nad ním dokonce převládá její konvenční typ. Středomořský prostor je dále zajímavý nadstandardně silným podílem manifestačního typu participace. Podobný trend v mírnější podobě zaznamenáváme i ve Francii, která je protestními aktivitami proslulá. S výraznějším zastoupením manifestačního typu se setkáme i v Lucembursku a Norsku.

S vysokou mírou politické participace se setkáváme v moderních, bohatých, vyspělých zemích s dlouhotrvajícím a plně etablovaným demokratickým systémem. Dominuje zde však její nekonvenční, pasivní typ. Je otázkou, zda je hluboce zakořeněná demokracie výsledkem vysoké míry soustavné participace občanů, nebo zda naopak dlouze a dobře fungující demokracie vede občany k politické aktivitě.

Literatura:

Marsh, A. 1977. Protest and Political Consciousness. London: Sage.

Milbrath, L. W. 1965. Political Participation. Chicago: Rand McNally & Company.

Vlachová, K., T. Lebeda. 2006. „Aktivní občanství a spokojenost s

democracií v Evropě“. Sociologický časopis/Czech Sociological Review 42 (1): 11-34.

Klára Vlachová a Tomáš Lebeda

klara.vlachova@soc.cas.cz

tomas.lebeda@soc.cas.cz

« Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., dne 1. 1. 2009 » « Šéfredaktorka: Marta Kolářová »
 « Redakční rada: Daniel Čermák, Radka Dudová, Jana Chaloupková, Yana Leontiyeva, Pat Lyons, Petra Guasti, Natalie Simonová, Eva Mitchel, Petr Sunega, Iva Štohanzlová » « Technická redaktorka: Michaela Vojtková »
 « Adresa: SOCIOweb, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 222 221 662, e-mail: socioweb@soc.cas.cz » « ISSN 1214-1720 »

« © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha »